

DOI 10.31392/NPU-nc.series 15.2019.12(120)19.16
УДК [378.016:796.011.3]:37.013

Максимчук І. А.
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
фізичного виховання, спорту та здоров'я людини,
Маріупольський державний університет

Малухін А. О.,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки,
Бердянський державний педагогічний університет

Демченко І. І.
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри спеціальної освіти,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Височан Л. М.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фахових методик і технологій початкової освіти
ДВНЗ Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Філоненко Л. В.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри здоров'я людини і фізичної реабілітації,
Рівненський Національний університет водного
господарства та природокористування

Білозерська Г. О.
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри вокально-хорової підготовки, теорії та методики
музичної освіти, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Лісниченко Ю. М.
кандидат педагогічних наук, начальник кафедри тактики та загальновійськових дисциплін, Військова академія

Максимчук Б. А.
доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи,
соціальної педагогіки та фізичної культури,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

СТРУКТУРА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У КОНТЕКСТІ ІНТРОВЕРТНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ФАХІВЦЯ

На етапі розквіту постіндустріального суспільства, збільшення обсягу інформації, зниження рухової активності громадян через розвиненість інфраструктури, транспортних зв'язків та мережі сервісів фізична культура виходить на перший план і є однією з головних превентивних ланок у попередженні «хвороб III тисячоліття». З іншого боку, всі вищенаведені фактори, а надто – інформаційний, висувають нові вимоги до вчителя фізичної культури, який уже не може обмежитися лінійним викладом змісту освіти, має відповідати вимогам часу, орієнтуватися в багатьох суміжних з педагогікою сферах – інформатиці, психології, соціології, екології тощо.

Визначального значення розвиток педагогічної майстерності набуває в підготовці майбутнього вчителя фізичної культури як творчої, всебічно розвинутої особистості, який зможе зацікавити учнів, правильно вмотивувати їх навчальну діяльність. Володіння педагогічною майстерністю майбутніми учителями фізичної культури передбачає організацію навчання на засадах гуманізму, діалогу і співробітництва, адже в ній акумулюється соціокультурний, інтелектуальний, моральний потенціал студентів і викладачів.

Ключові слова: компетентність, В. Сухомлинський, складові педагогічної майстерності, технології педагогічної дії, педагогічні здібності, учитель фізичної культури.

Максимчук И. А., Малухин А. А., Демченко И. И., Высочан Л. М., Филоненко Л. В., Белозерская А. О., Лисниченко Ю. М., Максимчук Б. А. Структура педагогического мастерства в контексте интровертных характеристик специалиста. На этапе расцвета постиндустриального общества, увеличение объема информации, снижение двигательной активности граждан через развитость инфраструктуры, транспортных связей и сети сервисов физическая культура выходит на первый план и является одной из главных превентивных звеньев в предупреждении «болезней III тысячелетия». С другой стороны, все вышеприведенные факторы, особенно - информационный, выдвигают новые требования к учителю физической культуры, который уже не может ограничиться линейным изложением содержания образования, должен соответствовать требованиям времени, ориентироваться во многих смежных с педагогикой сферах - информатике, психологии, социологии, экологии и др.

Определяющего значения развитие педагогического мастерства приобретает в подготовке будущего учителя физической культуры как творческой, всесторонне развитой личности, который сможет заинтересовать учеников, правильно мотивировать их учебную деятельность. Знание педагогическим мастерством будущими

учителями физической культуры предусматривает организацию обучения на принципах гуманизма, диалога и сотрудничества, ведь в ней аккумулируется социокультурный, интеллектуальный, нравственный потенциал студентов и преподавателей.

Ключевые слова: компетентность, В. Сухомлинский, составляющие педагогического мастерства, технологии педагогического воздействия, педагогические способности, учитель физической культуры.

Maksymchuk I., Malykhin A., Demchenko I., Vysochan L., Filonenko L., Bilozers'ka A., Lisnichenko Yu, Maksymchuk B. The Structure of Pedagogical Skills in the Context of Introverted Characteristics of the Specialist.

Physical education is of paramount importance and one of the main links in the prevention of the diseases of the third millennium during the heyday of a post-industrial society, increasing volumes of information and decreased physical activity as a result of developing infrastructure, transport links and service networks. On the other hand, all of the above factors, and especially the informational ones, put new demands on physical education teachers, who can no longer be a mere transmitter of knowledge, must meet the today's requirements and be knowledgeable in many fields related to pedagogy (computer science, psychology, sociology, ecology). Nowadays, an important issue of Ukrainian higher education institutions is the search for optimal ways to establish a system of values, professionally significant qualities of teachers who are proactive, independent, mobil and ready for constant professional development and self-improvement. Therefore, an inherent feature of a teacher's professionalism is his or her pedagogical skills. The development of pedagogical skills becomes rather essential for training future physical education teachers, who are creative, open-minded and can interest pupil and motivate them towards learning. Pedagogical skills of future physical education teachers imply the ability to organize physical training based on the principles of humanism, dialogue and cooperation. Indeed, pedagogical skills of these specialists integrate socio-cultural, intellectual, moral potential of pupils and teachers. Modern scholars about the heightened requirements for physical education teachers, as well as the expansion of their professional activities. In turn, it prioritizes their professional efficiency, "The very practice of physical culture, sport, tourism, recreation and rehabilitation puts the requirements for graduates from physical education institutions. The role of culture, intellect, professionalism and erudition of specialists is increasing, given the competition between many small enterprises, associations, clubs and state institutions in the struggle for social and state order (O. Ihnatiev). The researcher believes that professional skills are the main criteria for overcoming these obstacles and requirements.

Keywords: competency, V. Sukhomlynsky, components of pedagogical skills, technologies of pedagogical action, pedagogical abilities, physical education teacher.

Постановка проблеми. Сучасні дослідники відзначають підвищення вимог до вчителя фізкультури, а також розширення сфери його професійної діяльності, що ставить на перший план вимогу ефективності його роботи: «Вимоги до випускника фізкультурного закладу висуваються самою практикою фізичної культури, спорту, туризму, рекреації й реабілітації, сферою відпочинку. В умовах конкуренції чисельних малих підприємств, асоціацій, клубів та інших структур між собою й з державними закладами в боротьбі за соціальне та державне замовлення, зростає роль культури, інтелекту, професіоналізму, освіченості фахівця» [1, с. 24]. Науковець наголошує, що основними критеріями для успішного подолання цих перешкод і вимог є професійна майстерність, а значить – якість та ефективність праці.

Аналіз актуальних досліджень. Для того, щоб визначити компонентний склад педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичної культури, критерії, показники та рівні її розвитку, необхідно спочатку розглянути сутність цієї категорії.

Визначення педагогічної майстерності відрізняється в розумінні різних науковців. Так, якщо зарубіжні педагоги визначають педагогічну майстерність (ПМ) як синтез високорозвинених особистісних і професійних якостей вчителя, обов'язковим компонентом яких є сукупність знань, умінь і навичок [2], то вітчизняні науковці виходять з гуманістичної й загальнорозвивальної суті навчання у школі. Вони вказують на важливість педагогічних здібностей, які сукупно зі знаннями й технологіями дозволяють на високому рівні організувати й здійснювати навчально-виховний процес, досягати високих результатів, передовсім, у виховних і розвивальних цілях [3-11].

Дослідник О. Онопрієнко хоча й указує на синонімічність термінів «професійна готовність», «професіоналізм», «майстерність», проте відзначає їхній взаємодоповнювальний характер [12, с. 33].

Традиційний погляд на компетентність учителя фізичної культури у працях А. Політухіна. Компетентність учителя фізичної культури постає як здатність до багатоаспектної передачі досвіду, знань, умінь і навичок, у тому числі й спеціальних [13].

Наразі науковці схиляються до ширших аспектів, які має реалізувати учитель фізичної культури, а саме: функція оздоровлення, передавання культурного досвіду й традицій, підтримки усвідомлення неперервності поколінь, скеровування до особистісного розвитку [14].

Сучасні дослідники відзначають підвищення вимог до вчителя фізкультури, а також розширення сфери його професійної діяльності, що ставить на перший план вимогу ефективності його роботи: «Вимоги до випускника фізкультурного закладу висуваються самою практикою фізичної культури, спорту, туризму, рекреації й реабілітації, сферою відпочинку. В умовах конкуренції чисельних малих підприємств, асоціацій, клубів та інших структур між собою й з державними закладами в боротьбі за соціальне та державне замовлення, зростає роль культури, інтелекту, професіоналізму, освіченості фахівця» [1, с. 24]. Науковець наголошує, що основними критеріями для успішного подолання цих перешкод і вимог є професійна майстерність, а значить – якість та ефективність праці.

У Великому тлумачному словнику **сучасної української мови** поняття «майстерність» визначається як «умілість, вправність» або «висока якість виконаної роботи, твору тощо; досконалість» [15, с. 637].

В Педагогічній енциклопедії педагогічна майстерність тлумачиться як високий рівень мистецтва навчання й виховання людини за покликанням, що постійно вдосконалюється [16, с. 739].

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні структури педагогічної майстерності у контексті інтровертних характеристик фахівця.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз і синтез літературних джерел, порівняння, систематизація, узагальнення, абстрагування, гіпотетико-дедуктивний, індивідуалізація, класифікація, аналогії.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом педагогічна майстерність та її складові вимірюються результативністю або, ширше кажучи, ефективністю педагогічної діяльності вчителя. Тобто педагогічна майстерність – це комплекс професійних і особистісних якостей педагога, що дозволяють йому досягати високих навчальних та виховних результатів у взаємодії зі своїми учнями.

Окреслюючи поняття педагогічної майстерності, науковці визначають коло суміжних дисципліні науково-дослідних тем. Так, дослідники М. Ємельянова, І. Журлова, Т. Савенко наголошують на інтерактивній та комунікативній природі педагогічної майстерності та на її зв'язку з такими педагогічними проблемами, як «Елементи акторської та режисерської майстерності в роботі вчителя», «Майстерність виховання», «Майстерність педагогічної взаємодії», «Творчий підхід до організації сучасного уроку», «Педагогічна техніка та шляхи її формування» [17, с. 3].

Останнім часом обсяг поняття «професійна компетенція», «професійна майстерність» фахівця розширюються за рахунок включення таких обов'язкових компонентів, як інформаційна компетенція, комбінативність, креативність, мобільність, екологічність.

Нам необхідно з'ясувати структуру педагогічної діяльності, що є ширшим поняттям (педагогічна майстерність є певною «вершиною» такої діяльності). Авторитетною структурою педагогічної діяльності, що рекомендована як базова для розвитку педагогічної майстерності, є восьмикомпонентна система І. Харламова, що включає:

- а) діагностувальну діяльність;
- б) організаційно-прогностичну діяльність;
- в) конструктивно-проективну діяльність;
- г) орієнтувальну-прогностичну діяльність;
- ґ) комунікативно-стимулювальну діяльність;
- д) інформаційно-пояснювальну діяльність;
- е) дослідницько-творчу діяльність;
- є) аналітико-оцінну діяльність [18].

Є й інші класифікації, що враховують динамічні фактори (час, розвиток, прогрес, стрибкоподібні зміни тощо), наприклад, педагогічна діяльність як відкрита динамічна система складається з конструктивного, організаторського, комунікативного, інформаційного, розвивального, орієнтаційного, мобілізаційного й дослідницького компонентів [19, с. 33 – 42].

Сукупність типів діяльності й особистих рис вчителя, що лежать в основі педагогічної майстерності, можна звести до тріадної системи: науково-методична, технологічна й особистісна сфери. Також схема метафорично-уявної «піраміди згори» дозволяє уявити умовність ієрархічних рівнів, характерну для структуралістської наукової парадигми, оскільки сучасна наука картина світу (природничі й гуманітарні) передбачає відкритість і взаємопроникнення підсистем і рівнів. Так, якщо між гетерогенними типами діяльності й особистісними характеристиками, позначеними секторами 1 – 2 – 3 можна провести чітку межу, як і між 4 – 5 – 6 (науково-методична, технологічна й особистісна сфери), то вершина піраміди (7 – зона педагогічної майстерності) є інтегральним утворенням, у якому сфери нижчого рівня в процесі вирішення конкретної педагогічної проблеми або досягнення педагогічної мети перебувають у тісному взаємосплетінні. Розмікненість кіл на схемі позначає не тільки відкритість і взаємопроникнення рівнів, а й тісний зв'язок педагогічної діяльності із поза педагогічними факторами – предметно-буттєвим (ситуації, речі) та соціальним (люди) середовищем, тобто власне життям (зона 8).

Для збільшення обсягу понять у схемі, представлений на рис. 1. застосовано непедагогічні терміни, а концепти, кожен з яких може включати більшу або меншу множину фактів і явищ педагогічної діяльності. Також прийом концептології дозволяє вирівняти гетероморфність явищ, наприклад, особистісної й навчально-методичної сфери.

Аналіз теоретичної й методичної літератури й узагальнення ідей науковців дозволяє зробити висновок, що педагогічна майстерність учителя фізичної культури, зокрема й на етапі становлення є триєдним утворенням, що корелює з четвертим позапедагогічним компонентом – глибокими знаннями предмету й навколишньої дійсності. Педагогічну майстерність як особистісну структуру вчителя фізичної культури можна зобразити у вигляді схеми, в основі якої (блок 1) лежать теоретичні знання із загальнонаукових, психолого-педагогічних та спеціальних дисциплін.

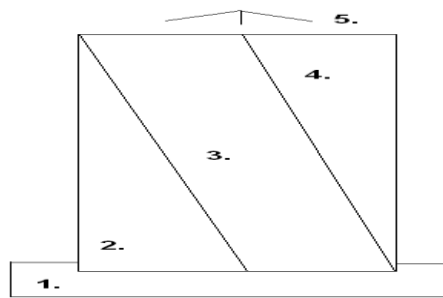

Рис. 1. Схематична структура педагогічної майстерності

Щодо особистості вчителя фізичної культури, то сюди можна віднести також фізичні та спортивні уміння й навички, його загальну фізичну форму, що є прикладом для учнів й основою трансляції високих ідеалів і фізичних кондицій на власному прикладі й становить основну традиційну й динамічну аксіологічну базу. Вгорі схеми перебуває вектор 5 – інтенція постійного особистісного й професійного розвитку і росту, без якої неможливе досягнення педагогічної майстерності як конкретно часового феномену, що постійно змінюється й удосконалюється. Блок 2, що має мінімум дотику з вектором розвитку – педагогічні здібності. Це – найменш динамічна площина, що розвивається повільно й переважно є визначеною наперед (відсутність / наявність педагогічних здібностей та глибинної мотивації до педагогічної діяльності). Компоненти 3, 4 зображені зі значною площиною дотику до вектору 5. Це – психолого-педагогічні ЗУН та технічні ЗУН. Останні є динамічною структурою, що моделюється в процесі діяльності і є сукупністю організаційних, проєкційних, прогностичних та інших супровідних педагогічних сервісів, котрі допомагають організовувати навчально-виховний процес.

Критерії вимірювання рівня педагогічної майстерності можуть стосуватися як суб'єкта, так і об'єкта навчально-виховного процесу. Проте науковці визначають рівень педагогічної майстерності за ефективністю педагогічної діяльності [20]. Онтологічно є два рівні вимірювання ефективності будь-якої діяльності – поточний (тактичний) визначає рівень ефективності перебігу процесу (вдалий урок, нестандартний прийом, творчий підхід) і результативний (стратегічний), про який свідчать прикінцеві результати навчання й виховання.

Знаний педагог Ф. Гоноболін ще в 60-х рр. ХХ ст. розробив інший підхід – оцінку психологічних здібностей самого вчителя. Науковець зазначав, що педагогічна майстерність є внутрішньою, а не зовнішньою характеристикою суб'єкта навчально-виховного процесу, а зовнішній результат є вторинним [21, с. 244 – 254].

У 60-70 рр. у колишньому СРСР паралельно зі зростанням інформатизації навчального процесу значна увага приділялася саме психологічним характеристикам педагогічної праці й особистості вчителя. Тоді уважалось, що педагогічні здібності й професіоналізм є основою педагогічної майстерності, а технологічному компоненту приділялася менша увага [21].

У 1980-90 рр. домінували технологічні, згодом – інтерактивні прийоми і методи навчання, тому критеріями педагогічної майстерності вважались здатність спрямованого впливу, володіння технологіями, що застосовуються на тлі педагогічного чуття й такту. Технологічний підхід відсунув на задній план природні здібності, а тому більш уживаним став термін «педагогічна компетентність». Як і складові педагогічної майстерності, компетентність також уявлялася кілько аспектним феноменом, під час вивчення якої враховуються показники як особистості вчителя, так і його вихованців, зокрема: педагогічне спілкування, педагогічна діяльність, особистість вчителя, навчальний рівень учнів, вихованість учнів.

Звісно, кожен із цих блоків мав оцінюватися за рівнем виявлених знань, педагогічної позиції, особистісні якості, педагогічні вміння і, головне, – динаміка й новоутворення (новий досвід, що формується). Важливим здобутком цього етапу педагогічного дискурсу є розуміння, що педагогічна майстерність може перебувати й відповідно має оцінюватися на різних стадіях, котрі необхідно враховувати в процесі підготовки вчителів фізичної культури: попередня (діагностування, виявлення педагогічних здібностей), поточна (моніторинг процесу розвитку педагогічної майстерності), відносно завершена (наприклад, педагогічна майстерність випускника фізкультурного факультету, інституту).

Педагогічна майстерність розуміється тільки як відносно перфектний процес, який не має межі досконалості. В проєкції на школярів це перекликається з ідеями А. Кочетова, який указував, що ефективність учительської праці під час навчального й психологічного діагностування учнів визначається проміжними результатами (здатність до навчання «навчальність», вихованість) й відносно завершеними – навченість, вихованість [20, с. 21].

Методику навчання професійної майстерності вивчали Л. Даниленко, В. Буряк, О. Бодальов, О. Лаврінченко, А. Кузьмінський, Л. Біленко, Г. Тарасенко, А. Деркач, Р. Кузьменко, В. Сластьонін. Проте сучасне поняття професійної, в тому числі й педагогічної майстерності, стосується не стільки інтровертних (внутрішніх) характеристик фахівця, скільки, згідно з новою соціологічною й педагогічною парадигмою, зовнішніх виявів його діяльності.

Ще В. Сухомлинський відзначав пріоритетність діяльнісного вияву педагогічної майстерності, тобто учитель має на своєму прикладі навчати принципам причетності, включеності в суспільне життя, виховувати відповідальність та обов'язок перед суспільством. Носієм цих властивостей у відносно перфектному вигляді має бути й сам учитель [22].

Науковці В. Гурін та Л. Мітіна наголошують, що педагогічна майстерність учителя, в тому числі й студента педагогічного закладу, пропорційна ступеню його соціальної й громадянської зрілості, самореалізації й устремлінню [23, с. 14-17; 24, с. 45 – 48].

Важливим методологічним етапом дослідження є вияв структурного складу педагогічної майстерності вчителя фізичної культури. Науковці, які вивчають вітчизняний та зарубіжний досвід педагогів-новаторів, вказують, що «майстерність

виявляється як у стандартизованих, так і в нових нетипових ситуаціях діяльності» і складається з базових, систематичних знань, а також індивідуальних, одержаних через досвід [25, с. 39].

Педагогічна майстерність на етапі здобуття вищої освіти майбутнім учителем фізичної культури формується під час вивчення навчальних дисциплін, а отже є складовою вищої освіти галузі фізичного виховання. Остання, на думку провідних методистів, є багатоплановим феноменом. У найпростішому визначенні – це навчальна діяльність, упродовж якої відбувається передавання професійних знань, умінь і навичок. Експлікація визначення в гуманістичну, соціальну, особистісну площину дозволяє розширити це поняття. Це багатопланова діяльність і взаємодія студента з професійними досвідченими педагогами й науковцями, у процесі чого передається досвід від покоління до покоління, прищеплюється і розвивається кругозір і культура (в тому числі й фізична), організується самоосвіта й самовдосконалення, передаються знання й закріплюються на практиці, а головне – формується самодостатня, всебічно розвинена, професійно підготовлена педагогічна особистість. Як зазначають знані фахівці в царині методики навчання фізичної культури, основним завданням курсу «Педагогічна майстерність» для факультетів фізичного виховання є цілісне, пов'язане з життям, культурою та самореалізацією, особистісно орієнтоване формування в студентів уявлення про професійну діяльність учителя фізичної культури. Необхідною умовою при цьому є постійне самовдосконалення, відкритість особистості, відсутність кінцевої мети, зв'язок з іншими типами виховання.

Науковець О. Лавріненко в докторській дисертації «Тенденції розвитку ідей педагогічної майстерності вчителя: теорія і практика (середина XVI – кінець XX)», спираючись на системно-історичний аналіз явища, наводить і конкретизує низку термінів, зокрема: «педагогічна майстерність», «педагогічне мистецтво», «складові педагогічної майстерності», «технології педагогічної дії», «система професійних компетентностей вчителя» тощо [26]. Так, якщо педагогічне мистецтво є вищим рівнем навчально-виховної діяльності, що спирається на природні задатки педагога й примножується його досвідом (таких учителів обмежена кількість, вони часто одержують відзнаки «Заслужений учитель України», вчитель-методист тощо), знаннями й уміннями, то педагогічна майстерність передбачає дещо нижчий рівень креативності, котрий доступний більшій масі педагогів. Для обох вищевказаних рівнів необхідно подолати щабель профпридатності.

Складові педагогічної майстерності – це окремі методи й прийоми здійснення передбачуваних або конкретно ситуативних педагогічно доцільних дій учителя, що за умов досвіду складають систему професійних компетентностей вчителя. Поняття «технології педагогічної дії» – це наперед продумані й апробовані досвідом інструментальні компоненти педагогічної діяльності, що є тактичними й пов'язані з конкретними ситуаціями, етапами уроку чи моментами вивчення матеріалу. На думку О. Лавріненка, «педагогічна майстерність полягає в тому, щоб відкрити перед кожною дитиною перспективи її розвитку, показати їй ті сфери, де вона може виявити себе, досягти найвагомшого успіху, черпати сили з цього джерела, щоб в цілому гармонія особистості ставала повноцінною, багатою, неповторною. При цьому педагог не забуває про активну позицію самих дітей» [26, с. 5].

Дослідники М. Ємельянова, І. Журлова, Т. Савенко, оцінюючи сучасне розуміння педагогічної майстерності, в авторському курсі лекцій для студентів денної й заочної форм навчання педагогічних університетів «Основи педагогічної майстерності» указують на необхідність оновлення критеріїв педагогічної майстерності з огляду на сучасне постіндустріальне інформаційне суспільство: «Такими критеріями є високий рівень особистісного розвитку вчителя, його учнів, їхня здатність до саморозвитку як результат спільних зусиль педагога та його вихованців, їхньої співпраці й взаємодії. Інакше кажучи, важливим критерієм педагогічної майстерності сучасного вчителя є наявність у нього нового педагогічного мислення, що полягає в розумінні суб'єктної ролі учня в педагогічному процесі, в організації необхідних умов для особистісного саморозвитку [17, с. 28].

Висновки. На етапі розвитку постіндустріального суспільства, збільшення обсягу інформації, зниження рухової активності громадян через розвиненість інфраструктури, транспортних зв'язків та мережі сервісів фізична культура виходить на перший план і є однією з головних превентивних ланок у попередженні «хвороб III тисячоліття». З іншого боку, всі вищенаведені фактори, а надто – інформаційний, висувають нові вимоги до вчителя фізичної культури, який уже не може обмежитися лінійним викладом змісту освіти, має відповідати вимогам часу, орієнтуватися в багатьох суміжних з педагогікою сферах – інформатиці, психології, соціології, екології тощо. Останнім часом у Європі та світі відбувся поворот від дидактичної складової освіти (научиння) до її загальноосвітньої, розвивальної антропо- й соціоцентричної парадигми.

Література

1. Ігнат'єв О. В. Формування педагогічних умінь та навичок в процесі педагогічної практики студентів факультету фізичного виховання // XXI наукова конференція, присвячена підсумкам науково-дослідної роботи інституту за 1965 р. (секція фізичного виховання). – Харків: ХДПУ ім. Г.С. Сковороди. – 1966. – С. 7-9.
2. Якобсон П.М. Психологические проблемы мотивации поведения человека. – М.: Просвещение, 1969. – 317 с.
3. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – 3-тє вид., допов. і переробл. – К. : СПД Богданова А. М., 2008. – 376 с.
4. Bakhmat, N., Maksymchuk, B., Voloshyna, O., Kuzmenko, V., Matviichuk, T., Kovalchuk, A. ... Maksymchuk, I. (2019). Designing cloud-oriented university environment in teacher training of future physical education teachers. *Journal of Physical Education and Sport*, 19 (4), 1323-1332.
5. Behas, L., Maksymchuk, B., Babii, I., Tsymbal-Slatvinska, S., Golub, N., Golub, V. ... Maksymchuk, I. (2019). The influence of tempo rhythmic organization of speech during gaming and theatrical activities on correction of stammering in children. *Journal of Physical Education and Sport*, 19 (4), 1333-1340.

6. Bezliudnyi O., Kravchenko O., Maksymchuk B., Mishchenko M., Maksymchuk, I. (2019) Psycho-correction of burnout syndrome in sports educators (2019). *Journal of Physical Education and Sport*, 19 (3), Art 230 pp. 1585.
7. Halaidiuk, M., Maksymchuk, B., Khurtenko, O., Zuma, I., Korytko, Z., Andrieieva, R. ... Maksymchuk, I. (2018). Teaching approaches in extracurricular physical activities for 12-14-year-old pupils under environmentally unfavourable conditions. *Journal of Physical Education and Sport*, 18 (4), 2284–2291.
8. Maksymchuk, I., Maksymchuk, B., Frytsiuk, V., Matviichuk, T., Demchenko, I., Babii, I. ... Savchuk, I. (2018). Developing pedagogical mastery of future physical education teachers in higher education institutions. *Journal of Physical Education and Sport*, 18 (2), 810–815.
9. Melnyk, N., Bidiuk, N., Kalenskyi, A., Maksymchuk, B., Bakhmat, N., Matvienko, O. ... Maksymchuk, I. (2019). Models and organizational characteristics of preschool teachers' professional training in some EU countries and Ukraine. *Збірник Інститута за педагогіка істраживања*, 51 (1), 46–93.
10. Sitovskiy A., Maksymchuk B., Kuzmenko V., Nosko Y., Korytko Z., Bahinska O. ... Maksymchuk, I. (2019). Differentiated approach to physical education of adolescents with different speed of biological development (2019). *Journal of Physical Education and Sport*, Vol.19 (3), Art 222, pp. 1532 – 1543.
11. Sheremet M., Leniv Z., Loboda V., Maksymchuk B. (2019) The development level of smart information criterion for specialists' readiness for inclusion mplementation in education (2019). *Information Technologies and Learning Tools*, 72, 273-285.
12. Онопрієнко О. В. Формування базових компетентностей майбутнього вчителя фізичної культури у процесі вивчення фахових дисциплін. Дис... канд. пед. наук. / Олександр Васильович Онопрієнко – Черкаси 2009. – 295 с.
13. Политухин А. Н. Педагогическое мастерство учителя физического воспитания : учеб. пособие / Политухин А.Н.; СГИФК. – Смоленск, 1993. – 61 с.
14. Ничкало Н. Г. Професія вчителя вічна / Н. Г. Ничкало // Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти : [моногр.]. – К., 2003. – 246 с.
15. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов., ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005 – 1728 с.
16. Педагогический энциклопедический словарь / глав. ред. Б. М. Бим-Бад // Большая Российская Энциклопедия. – М., 2003. – 528 с.
17. Емельянова М. В., Журлова И. В., Савенко Т. Н. Основы педагогического мастерства: Курс лекций для студентов дневного и заочного отделений педагогического университета. – Мозырь : УО «МГПУ», 2005. – 150 с.
18. Харламов И. Ф. Педагогика / И. Ф. Харламов. – Мн.: Университетское, 2001. – 272 с.
19. Щербаков А. И. Психологические основы формирования личности советского учителя в системе высшего педагогического образования / А. И. Щербаков. – Л.: Просвещение, 1967. – 147 с.
20. Кочетов, А. И. Культура педагогического исследования [Текст] / А. И. Кочетов ; Министерство образования Республики Беларусь, Белорусский научно-исследовательский институт образования. – Минск : Бел НИИ, 1992. – 167 с.
21. Гоноболин Ф. Н. Психологический анализ педагогических способностей // Проблемы способностей / Под ред. В. Н. Мясищева. – М., 1962. – С. 244 – 254.
22. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В 5 т. / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. Школа, 1977. – Т.3. – 659 с.
23. Гурин В. Е. Личностное и профессиональное самовоспитание студента / В.Е. Гурин // Вестник Адыгейского гос. ун-та. – 1998. – № 2. – С. 14–17
24. Митина Л. М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях / Л.М. Митина // Вопросы психологии. – 1997. – №4. – С 45–48
25. Алексєєнко Т. А. Основи педагогічного експерименту і кваліметрії: Навч.-метод. посібник / Т. А. Алексєєнко, В. В. Сушанко. – Чернівці : Рута, 2003. – 41 с.
26. Лаврінєнко О. А. Тенденції розвитку ідей педагогічної майстерності вчителя: теорія і практика (середина XVI – кінець XX). Дис... докт. пед. наук. 13.00.01 – «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Олександр Андрійович Лаврінєнко. – Київ 2009. – 532 с.
27. Тарасенко Г. С. Професійна культура вчителя: досвід дефінітивного аналізу / Г.С. Тарасенко // Культура і вчитель : збірник наук.-методичних праць / Авт.колектив під кер. А.Б. Щербо. Відп. ред. Д.М. Джола. – Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2003. – С. 28-32.

Reference

1. Ilnatiev, O. V. (1966). Developing pedagogical skills during teaching placement of physical education students. *Proceedings of the 21st Scientific Conference on Research Activities of the Institute in 1965 (Physical Education Section)*. Kharkiv: H. S. Skovoroda Kharkiv State Pedagogical University.
2. Yakobson, P. M. (1969). *Psychological issues in the motivation of human behaviour*. Moscow: Education.
3. Ziaziun, I. A., Kramushchenko, L. V., & Kryvonos, I. F. (2008). *Pedagogical skills (3rd ed.)*. Kyiv: A. M. Bohdanova.
4. Bakhmat, N., Maksymchuk, B., Voloshyna, O., Kuzmenko, V., Matviichuk, T., Kovalchuk, A. ... Maksymchuk, I. (2019). Designing cloud-oriented university environment in teacher training of future physical education teachers. *Journal of Physical Education and Sport*, 19 (4), 1323-1332.

5. Behas, L., Maksymchuk, B., Babii, I., Tsymbal-Slatvinska, S., Golub, N., Golub, V. ... Maksymchuk, I. (2019). The influence of tempo rhythmic organization of speech during gaming and theatrical activities on correction of stammering in children. *Journal of Physical Education and Sport*, 19 (4), 1333-1340.
6. Bezliudnyi O., Kravchenko O., Maksymchuk B., Mishchenko M., Maksymchuk, I. (2019) Psycho-correction of burnout syndrome in sports educators (2019). *Journal of Physical Education and Sport*, 19 (3), Art 230 pp. 1585.
7. Halaidiuk, M., Maksymchuk, B., Khurtenko, O., Zuma, I., Korytko, Z., Andriieva, R. ... Maksymchuk, I. (2018). Teaching approaches in extracurricular physical activities for 12-14-year-old pupils under environmentally unfavourable conditions. *Journal of Physical Education and Sport*, 18 (4), 2284–2291.
8. Maksymchuk, I., Maksymchuk, B., Frytsiuk, V., Matviichuk, T., Demchenko, I., Babii, I. ... Savchuk, I. (2018). Developing pedagogical mastery of future physical education teachers in higher education institutions. *Journal of Physical Education and Sport*, 18 (2), 810–815.
9. Melnyk, N., Bidiuk, N., Kalenskyi, A., Maksymchuk, B., Bakhmat, N., Matviienko, O. ... Maksymchuk, I. (2019). Models and organizational characteristics of preschool teachers' professional training in some EU countries and Ukraine. *Збірник Інститута за педагогіка істраживања*, 51 (1), 46–93.
10. Sitovskiy A., Maksymchuk B., Kuzmenko V., Nosko Y., Korytko Z., Bahinska O. ... Maksymchuk, I. (2019). Differentiated approach to physical education of adolescents with different speed of biological development (2019). *Journal of Physical Education and Sport*, Vol.19 (3), Art 222, pp. 1532 – 1543.
11. Sheremet M., Leniv Z., Loboda V., Maksymchuk B. (2019) The development level of smart information criterion for specialists' readiness for inclusion implementation in education (2019). *Information Technologies and Learning Tools*, 72, 273-285.
12. Onopriienko, O. V. (2009). Developing basic competences in future physical education during while teaching professional courses. (PhD thesis). Bohdan Khmelnytskyi Cherkasy National University, Cherkasy.
13. Politukhin, A. N. (1993). Pedagogical skills of a physical education teacher. Smolensk: Smolensk State Academy of Physical Education, Sport and Tourism.
14. Nychkalo, N. H., Ziaziun, I. A., Leshchenko, M. P., & Soldatenko, M. M. (2003). Pedagogical skills in vocational education institutions. Kyiv: The Institute of Pedagogy and Psychology of Professional Education of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.
15. Busel, V. T. (2005). The great explanatory dictionary of the modern Ukrainian language. Kyiv: Perun.
16. Bim-Bad, B. M. (2003). The pedagogical encyclopedic dictionary. Moscow: The Great Russian Encyclopedia.
17. Emelyanova, M. V., Zhurlova, I. V., & Savenko, T. N. (2005). The fundamentals of pedagogical skills. Mazyr: Mazyr State Pedagogical University.
18. Kharlamov, I. F. (2011). Pedagogy. Moscow: University Education.
19. Shcherbakov, A. I. (1967). Psychological principles for developing the personality of the Soviet teacher in higher pedagogical education. Leningrad: Education.
20. Kochetov, A. I. (1992). The culture of pedagogical research. Minsk: Belarussian Research Institute.
21. Gonobolin, F. N. (1962). A psychological analysis of pedagogical abilities. In V. N. Myasishchev (Ed.), *Problems of Abilities* (pp. 244–254). Moscow: The Academy of Pedagogical Sciences of the Russian Soviet Federative Socialist Republic.
22. Sukhomlinsky, V. A. (1977). Selected works (Vol. 1-5). Kyiv: Soviet School.
23. Gurin, V. E. (1998). Personal and professional self-education of a student. *Journal of Adygea State University*, 2, 14–17.
24. Mitina, L. M. (1997). Personal and professional development of the individual under new socio-economic conditions. *Issues of Psychology*, 4, 45–48.
25. Aleksieienko, T. A., & Sushanko, V. V. (2003). The principles of a pedagogical experiment and qualimetry. Chernivtsi: Ruta.
26. Lavrinenko, O. A. (2009). The trends in the development of ideas on the teacher's pedagogical mastery: theory and practice (during the middle of the 16th century - the end of the 20th century). The Institute for Teacher Education and Adult Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv.
27. Tarasenko, H. S. (2003). Professional culture of teacher: the experience of a definitive analysis. In A. Shcherbo (Ed.), *Culture and Teacher* (pp. 28-32). Vinnytsia: M. Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University.